

TRUDNOŚCI UCZNIĄ Z ZESPOŁEM ASPERGERA W SZKOLE PODSTAWOWEJ

MARIA OWCZAREK

Doktorant KU w Rużomberku

STRESZCZENIE: Przez ostatnie dziesięć lat ilość uczniów z autyzmem i zespołem Aspergera wzrosła prawie dziesięciokrotnie. Pochodzą oni z różnych środowisk społecznych, kulturowych i narodowościowych. Wielu z nich przejawia wybitne talenty w naukach ścisłych, takich jak matematyka, fizyka czy informatyka. Wielu z nich pięknie maluje i rysuje. Każda z tych osób jest inna. Łączy je jednak ten sam rodzaj deficytów, typowych dla autyzmu i występujących od wczesnego dzieciństwa: trudności w kontaktach społecznych, wąskie zainteresowania oraz powtarzanie tych samych zachowań.

SŁOWA KLUCZOWE: Zespół Aspergera, problemy, zaburzenie, dobra pamięć

W Internasional Classification of Diseases, tenth revision (Międzynarodowa Klasyfikacja z 1997 roku) podano, że autyzm dziecięcy jest zaburzeniem rozwojowym ujawniającym się przed 3 rokiem życia. W klasyfikacji tej jako jedną z postaci autyzmu wymienia się także Zespół Aspergera. S. M. B. Pecyna jest zdania, że jest to zaburzenie o niepewnej nozologii, które charakteryzuje się tymi samymi nieprawidłowościami w zakresie interakcji społecznych, co autyzm, tzn. ograniczonym, stereotypowym repertuarem zainteresowań i aktywności. Od autyzmu różni się ono przede wszystkim brakiem ogólnego opóźnienia lub upośledzenia rozwoju mowy i funkcji poznawczych. Dzieci dotknięte tym zespołem mogą więc uczyć się w klasach integracyjnych ale wymagają one tolerancji, jeśli chodzi o ich swoiste zachowania, zrozumienia i akceptacji ze strony rówieśników i nauczycieli¹.

Dziecko z zespołem (syndromem) Aspergera po raz pierwszy opisał w 1944 r. wiedeński psychiatra Hans Asperger. W swojej pracy doktorskiej opisał czterech chłopców dotkniętych tym zespołem i użył określenia „autistic psychopatyczny”. Jednak jego pionierska praca była przez 30 następnych lat całkowicie zignorowana.

¹ S. M. P. Pecyna, *Psychologia kliniczna w praktyce pedagogicznej*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1998, s. 106.

Termin „Asperger’s Syndrom” po raz pierwszy użyła Lorna Wing w artykule opublikowanym w 1981 roku. Zainteresowało ją to, że niektóre dzieci miały klasyczne objawy autyzmu we wczesnym dzieciństwie, ale charakteryzowały się dość dobrym rozwojem mowy i procesów poznawczych. Miały jednak znaczne trudności w motorycznym i społecznym rozwoju. Lorna Wing uznała, że mają one kliniczne rysy syndromu opisanego wcześniej przez Aspergera. Jako specyficzne objawy tego syndromu uznała:

- brak stanowczości,
- naiwność, nieodpowiednie, jednostronne zachowanie się,
- brak lub mała zdolność do nawiązywania przyjaźni,
- pedantyczna mowa, z powtórzeniami,
- uboga niewerbalna komunikacja,
- intensywna koncentracja na danych przedmiotach,
- niezdarność i zaburzona koordynacja ruchów oraz nierówna asymetryczna postawa².

Syndrom Aspergera uznany został jako sub-grupa w obrębie autyzmu, mająca własne kryteria diagnostyczne. Zaburzenie to uznawane jest jako bardziej powszechne niż klasyczny autyzm (3:1) i może występować u dzieci, które nie zostały uznane jako autystyczne. Jednym z powodów wprowadzenia przez L. Wing terminu „Asperger’s Syndrom” było to, że dzieci z syndromem Aspergera różni od klasycznego autyzmu możliwość komunikowania się i postęp w rozwoju umysłowym.

Wkładem H. Aspergera było opisanie dzieci, które nie mogą nawiązywać kontaktów uczuciowych, ale posługują się mową. Mają one mniej nasilone ograniczenia, później one u nich występują, a ich zaburzenia językowe są znacznie mniejsze niż w klasycznym autyzmie. Zespół (syndrom) Aspergera określane bywa również jako „Niespójność Aspergera” i „Psychopatia Autystyczna”.

Zdaniem J. Kruk-Lasockiej dzieci z zespołem Aspergera „[...] charakteryzuje z jednej strony nieumiejętność manifestowania serdeczności i czułości wobec bliskich osób oraz pozostawanie obojętnym (poirytowanym, agresywnym) na czułość okazywaną przez innych, z drugiej strony dzieci te są nadwrażliwe, postrzegają swoje słabości, obserwują się same i same stanowią dla siebie problem”³.

Wiedzę o zespole Aspergera spopularyzował Tonny Attwood, który napisał książkę w formie przewodnika dla rodziców i specjalistów. Pracując jako kliniczny psycholog w ciągu 25 lat spotkał wiele osób z tym zespołem, różniących się pod względem wieku życia, społecznego pochodzenia i statusu. Książka napisana jest w formie popularno-naukowej, zawiera opis i analizę indywidualnych przypadków oraz wskazania terapeutyczne.

2 T. Attwood, *Zespół Aspergera*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2010, s. 12.

3 J. Kruk-Lasocka, *Pedagogika dzieci z autyzmem i zespołami psychozopodobnymi*, w: *Pedagogika specjalna*, W. Dykcik (red.), Wyd. UAM, Poznań 1997, s. 248.

Dzieci z zespołem Aspergera nie ujawniają zaburzeń rozwoju mowy we wczesnych fazach, wypowiadają się poprawnym gramatycznym językiem. Miewają jednak skłonność do powtarzania niektórych słów i fraz oraz do wielokrotnego wracania w swoich wypowiedziach do ulubionego tematu. Niektóre z tych nich mówią niestarannie (potokiem słów) często na temat, który ich szczególnie zajmuje, nie patrząc na to, że słuchacz nie jest tym zainteresowany. Wykazują tendencję unikania słowa „ja” i zastępowania go słowem „ty” lub „on – ona”. Nadużywają słowa „przy”, kiedy należałoby użyć słowa „do”, podają informacje, zamiast kontynuować wymianę zdań na dany temat. Tematy na których koncentrują się dzieci zmieniają się, ale każdy z nich zajmuje znaczną część czasu poświęconego konwersacji. Dzieci te przejawiają także tendencję do niezwyklej precyzji i pedantyzmu językowego, co czyni niektóre ich wypowiedzi sztucznymi. Dzieci te mówią językiem wysoce formalnym, jakby posługiwały się słownikiem. W ich wypowiedziach mogą występować echolalie (powtórzenia) ostatniego wyrazu lub zdania. Powtarzają je zazwyczaj ciszej, jakby dla siebie.

Głos dziecka może być monotony lub przesadnie nasilony, z niewłaściwie rozłożonym akcentem. Niekiedy u dziecka mogą występować grymasy twarzy oscylujące od złości do żalu lub obojętność na twarzy (dziecko raczej patrzy na rozmówcę, aniżeli utrzymuje z nim kontakt). Gestykulacja towarzysząca wypowiedziom może być niezdarna i przesadna. Dzieci te często reagują złością na brak dostatecznego zainteresowania ze strony ich słuchaczy lub rozmówców. Stosują pytania kontrolujące ich uwagę lub wręcz rozkazy: „słuchaj uważniej”, „lepiej uważaj na to co mówię”⁴.

Dzieci z Zespołem Aspergera często niewłaściwie rozumieją treść wypowiedzi swoich rozmówców, zwłaszcza jeśli oni posługują się metaforami typu literackiego, jak np. „pokarm dla ducha”. Rozumieją je dosłownie. Należy więc treść wypowiedzi adresowanych do dziecka redagować konkretnie, wysławiać się jasno, bardziej złożone (np. polecenia) ilustrować rysunkiem.

Dzieci z Zespołem Aspergera charakteryzuje słaba koordynacja motoryczna, zarówno w zakresie dużej, jak i małej motoryki. Ruchy tych dzieci są przeważnie źle skoordynowane i mało elastyczne, niektóre mają trudności w pracach plastycznych i pisaniu. Niechętnie włączają się w gry sportowe, niezręcznie odbijają piłkę, niekiedy mają w czasie biegania nieparzysty chód, nieskoordynowanie i sztywność dłoni w czasie wykonywania różnych czynności. Mogą ujawniać grymasy (wykrzywanie twarzy) i tiki w sytuacjach napięć emocjonalnych. Kiedy są zdenerwowane mogą silnie drzeć lub ulegać całkowitemu bezruchowi („stać jak wryte”). Wykazują skłonność do różnych stereotypii ruchowych (autostymulacji) np. chodzą w kółko wielokrotnie w ciągu dnia, obracają się w kółko siedząc na podłodze, kręcą głową w prawo i lewo. Niekiedy przyjmują asymetryczną postawę.

⁴ A. Maciarz, D. Drała, *Dziecko autystyczne z zespołem Aspergera*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007, s. 14.

Większość dzieci z Zespołem Aspergera ma bardzo dobrą pamięć i rozwija swoje zainteresowania, niekiedy ekskluzywne. W dzieciństwie osoby te wręcz obsesyjnie koncentrują się na pewnych tematach, często są to środki transportu - samochody, pociągi a także komputery, dinozaury, małpy, a nawet pewne dziedziny nauki, jak np. astrologia. Niekiedy rozwijają się one w okresie dorastania w zainteresowania realizowane w ciągu wielu lat. Pomaga im w tym bardzo dobra pamięć. Pamiętają nawet drobne detale z przeszłości dotyczącej danej rzeczy czy zjawiska, mają także wybiórczą pamięć faktów i zdarzeń przypadkowych zaistniałych nawet wiele lat wcześniej. Często zafascynowane są w szczególności sposobem kolekcjonowaniem informacji na dany temat. Ta fiksacja dziecka na danym temacie może być przy umiejętnym postępowaniu wychowawczym, rozwinięta w pogłębione zainteresowanie. Dzieci te w czasie nauki szkolnej często wykorzystują dużą zdolność zapamiętania dat, liczb, wzorów i osiągają zwykle dobre wyniki w matematyce.

Dzieci z zespołem Aspergera są mało podatne na zmiany dokonujące się w ich otoczeniu, w przebiegu czynności, organizacji czasu itp. Nie są podatne na wywieraną presję, zmiany w przyzwyczajeniach czy modzie. Preferują niezmienną i ujawniają opór wobec zmian. Sprzyja to utrwalaniu się w ich zachowaniu stereotypii i dziwacznych upodobań, dziecko trzyma się wręcz kurczowo starych przyzwyczajzeń nawet w tak szczegółowych sprawach jak to, co będzie jadło, jaką drogą chodzi do szkoły, jak ustawiać swoje zabawki na półce, czy w co się w dany dzień ubiera. Te rutynowe przyzwyczajenia mogą podlegać od czasu do czasu pewnym zmianom, ale ich sztywność wpływa często niekorzystnie na wyobraźnię dziecka i kreatywność jego myślenia. Utrudnia ona również dziecku spontaniczny udział w zabawach i zajęciach rówieśników. Biorąc jednak pod uwagę małą podatność na zmianę należy w miarę regularnie organizować zajęcia dziecka w danym czasie i zapewnić mu względną stabilność jego otoczenia. Zmiany należy wprowadzać stopniowo, oswajając niejako dziecko z nimi. Pamiętać należy, że dzieci te są wrażliwe na pochwały i osiągnięcia, które można skutecznie stosować w postępowaniu wychowawczym.

Dziecko z zespołem Aspergera przejawia małą zdolność do syntonii ze swoim otoczeniem społecznym. Trudno mu jest nawiązywać przyjaźnie, gdyż nie zdaje sobie sprawy z różnych, niezbędnych w przyjaźni subtelności zachowania się wobec partnera. Dziwaczność (np. stereotypia) i impulsywność w jego zachowaniu zniechęca rówieśników do wchodzenia z nimi w bliskie kontakty koleżeńskie. Niechęć wobec zmian i skłonność do stereotypowych zachowań sprawiają, że dziecko unika włączania się w zajęcia grup rówieśniczych i izoluje się w swoim uporządkowanym świecie. Dzieci z zespołem Aspergera często nie potrafią odczytywać społecznych sygnałów i dlatego nie odreagowują prawidłowo⁵. T. Attwood powołując się na kryteria znaczące dla wychowania społecznego tych dzieci wyodrębnione przez Carinę i Christophera Gillbera wskazuje na

5 T. Attwood, *Zespół Aspergera, ...*, op. cit., s. 29.

ich niezdolność do wzajemnego współdziałania z rówieśnikami, brak zaangażowania we wzajemne interakcje, brak zrozumienia społecznych norm oraz nieprawidłowy rozwój społeczny i emocjonalny. Inne kryteria wymienione przez tych autorów to: ograniczone używanie gestykulacji, niezgrabny „język” ciała, ograniczona ekspresja mimiki twarzy, niewłaściwe wysławianie się czy też sztywne spojrzenie.

Dlatego też dzieci z zespołem Aspergera z trudem orientują się w zasadach obowiązujących w zabawach i grach zespołowych rówieśników, często niewłaściwie reagują na polecenia, zakłócają gry. Są jednak dość wrażliwe na nastroje emocjonalne bliskich im osób, chociaż niezbyt adekwatnie okazują swoje emocje, tak jakby nie rozumiały stopnia nasilenia emocji u danej osoby (złości, żalu, zadowolenia). Oczekują od innych, że powinni znać ich myśli i mogą wpadać w złość, gdy stwierdzą, że tak nie jest. Negatywne reakcje na wszelkie zmiany (zwłaszcza szybkie) w otoczeniu, utrudniają im włączanie się w różne sytuacje społeczne.

Zespół Aspergera jest więc zaburzeniem, które utrudnia dziecku nawiązywanie kontaktów i więzi społecznych, jego symptomy stwarzają psychiczną barierę między dzieckiem i rówieśnikami. Jeśli zaburzenie dziecka nie zostało zdiagnozowane może w szkole podstawowej uchodzić za ekscentryczne albo izolujące się, uciekające w samotność. W okresie dorastania staje się ono bardziej świadome swojej izolacji a ponieważ wzrasta u niego potrzeba akceptacji ze strony rówieśników, podejmuje próby nawiązania kontaktów koleżeńskich z nimi.

DIFFICULTIES OF THE STUDENT WITH ASPERGER'S SYNDROME AT PRIMARY SCHOOL

MARIA OWCZAREK

ABSTRACT: The number of students diagnosed with either autism or Asperger's Syndrome has risen ten times for the past ten years. These students come from different social, cultural and national backgrounds. Many of them seem to be endowed with talents in the fields of science such as mathematics, physics or Information Technology. Others can draw or paint skillfully. Each of them is different, however. They share the same deficits typical of autism which occur from the early days, namely difficulties in sociability, narrow interests or repetition of the same patterns of behaviour.

KEY WORDS: Asperger's Syndrome, problems, disorder, good memory